

Директор школы: *И. М. Омаров* УТВЕРЖДАЮ

Доклад на тему:

"Къыйын сезлени

англатыв".

Онгаргъан

къумукъ тилден дарс

береген муаллим: Алиева З.К.

Орта билим алагъан школада адабият асарын охув, гиришив ишлер булан башлана. Шо ишлени мурадгъа къуллукъ этивюн, маънасын, этилегени кюйлерин белгилемеге герекли бола. Кебюсю гьалда дарсны бир пайын, бир – бирде сав дарсны къуршайгъан гиришив ишлерден мурад-текстни тюз англамагъа онгайлы шартлар яратмакъ. Охувчуларда етдирип болмагъан англавланы олагъа бермек булан байлавлу болуп, къыйын сезлени анлатмакъ масъаласы да арагъа чыгъа.

Къыйын сезлени анлатыв тюрлю заманларда юрютюлме ярай.

- 1) Асарны охугъунча алда.
- 2) Охуп турагъан вакътиде.
- 3) Охуп битген сонг, чечивню вакътисинде.
- 4) Чечип битген сонг, сезлени уьстюнде юрюлеген айры иш гьисапда.

Къайсы буса да бир асарны охутма урунагъанда учитель анлатылма тюшеген сезлени барын да белюкlege беле ва къайсы сезлени ишин не заманында анлатма герекни токъташдыра.

Къайсы сезлени белюгюн анлатма герекни масаласы, охулгъан текстни хасиятына къарап тюрлю кюйлерде чечиле.

Охувчуланы алданокъ анлатылма тюшеген сезлери бар асарны охума гъазирлейгенде,учитель шу тюпдеги герсетивлеге тергев бермеге герек. Класда охулагъанда да, тексни чечегнеде де анлатма тийишли сезлени къоюп, охугъунча анлатылма герекли сезлени анлатар.

Охувчуланы яхшы эсинде къалсын учун сезлени анлатывну,янгы анлатывланы беревню,хабар булан байлар. Мисал учун Къазакъны «Герменчиклер» деген йырын алайыкъ.

Охувчуланы шо асарны охума гъазирлейген гиришив лакъырда ,шо йырны язма Къазакъны борчлу этген гьалланы айтагъанда охувчулар билмейдир деп ералагъан сезлени анлатма ярар. Шо сезлени шулай белюкlege белме герек

- 1)Тарихи сезлер:герменчик,диван,шавхал,бий,обзден,къул.
- 2)Яшав –аралыкъ сез:атоллу,аристант,ашна,ясавул,эжел.
- 3)Сез оборотлар:асхартав,ич бушлу,терсейген гюн,гюн батмыш
- 4) Ерлени,шагъарланы атл:Шава,Минск ва ш.б.

Сезлени шулай белюкlege айырмакъ охувчулагъа шо сезлени тынч ва тюз анлатма кемек эте.Гъар сезге ,ярашылышына , тилде къолланагъан кююне къарап ,айры- айры ювукълашма герекли бола .Диван,шавхал,къул

деген сезлени англатмакъ учун феодализм яшав къайдаланы эсге салма , атоллу деген сезню англатмакъ учун шо сезню аты уллу (сыйлы, абурлу) деген гесеклеге айырып , ай артылмыш деген сез азербайджан тилни таъсирини тюбюне тюшегенни айтма тюше.Ясавул, эжел деген йимик ,асгер ,бурунгу деген синонимлери булан англатмакъ таманлыкъ эте буса да , ич бушлу, гереси ишлер йимик сез оборотланы гъакъында терен ойлашма тюше .Ич бушлу деген сезлени Къазакъны усталыгъы яратгъан ,неологизмлерден болгъандыр деп ерукълайбыз.

Бушду деген ишлик ,бушлу деп сыпатлыкъ къалипде къолланып,башгъа ерде герюнмей.Гереси ишлер дегендеги гереси деген сезлени синоними , шу ерде алда язылгъан ишлер деген маънаны береген эсгиленген сез .

Шава ,Минск йимик сезлени англатмакъ учун карталардан,охувчулар географиядан алгъан билимлерден пайдаланма герек .

Озокъда , охулгъан асарны англамакъ учун охувчуланы гъазирлейген гиришив лакъырда шолай сезлени яратывлары ва къолланывлары булан долана туруп, аслу муратдан арек тюшме ярамай, амма шолай сезлени гиришив лакъырда онгайлы къоллап охувчулагъа тынч англатмакъ учун учитель шо сезлени терен билме борчлу бола .Шо сезлени охувчуланы сезлюклеринде де яздырып ,дарсны арты узатылыр. Гъар охувчуну озюню айры тетрады балма тюше .Шолай ишлер яшланы билимин артдыривда уллу къошум .Къыйын сезлени англатыв иш гиришив ишлеге гире .Нечик оьтгерилсе де,яшлагъа янгы билимлени бере ,оланы англавларын артдыра , сез байлыгъын бай эте.